

ภูมิปัญญากับการพัฒนา: บทวิเคราะห์ว่าด้วยการบวชป่าเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
WISDOM AND DEVELOPMENT: AN ANALYSIS ON THE TREE ORDINATION FOR
SUSTAINABLE DEVELOPMENT

สายชล ปัญญชิต* พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ**

Saichol Panyachit, Prit Supasetsiri

Received: February 23, 2019

Revised: March 23, 2019

Accepted: March 26, 2019

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้นำเสนอข้อถกเถียงทางทฤษฎีระหว่างแนวคิดภูมิปัญญา และการพัฒนา โดยพิจารณาภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติของการประยุกต์นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาไปสู่งานเชิงรูปธรรมของการพัฒนา นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญกับการพิจารณานัยสำคัญของวิวัฒนาการทางความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นแนวคิดศาสนาสาขาลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างองค์ความรู้ไปสู่แนวคิดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน การนำเสนอแนวคิดและปฏิบัติของ “การบวชป่า” ในสังคมไทย เป็นกรณีศึกษาเพื่อทำความเข้าใจพลวัตของภูมิปัญญากับการพัฒนาที่มีการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมดังกล่าวถือเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ผ่านการสั่งสมองค์ความรู้มาในระบบคุณค่าทางวัฒนธรรม รวมทั้งยังมีปฏิบัติการที่ต่อเนื่องจากสถาบันทางสังคมทั้งศาสนา การปกครองและการศึกษา เพื่อเรียนรู้และพัฒนาให้กิจกรรมการบวชป่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยต่อไป

คำสำคัญ : ภูมิปัญญากับการพัฒนา, การบวชป่า, การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

This article argues a theoretical controversy of local wisdom and development by taking into account the theory and the practicality of integrating local wisdom into concrete development. Furthermore, this article focuses on the

* Ph.D. Students In The Field of Arts and Culture Research, Graduate School and Faculty of Fine Arts Srinakharinwirot University.

** Srinakharinwirot University.

significance of the evolution of local wisdom in universal religions associated with sustainable knowledge development. The presentation of the concept and practice of a forest ordination ceremony in Thai society is a case study aimed to understand the dynamic of local wisdom and development that integrates cultural beliefs. This shows that the aforementioned ceremony is considered a cultural pattern which goes through the acquisition of knowledge in the system of cultural values. There is also a continuing process of social institutions including religion, government, and education in order to study and include the forest ordination ceremony as a part of sustainable development in Thai society.

Keywords: Wisdom and Development, The Tree Ordination, Sustainable Development.

1.บทนำ : สถานะของการศึกษาภูมิปัญญาและการพัฒนา

การก้าวเข้าสู่สังคมแห่งเทคโนโลยีข่าวสารและสังคมดิจิทัล ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไปอย่างรวดเร็ว การตัดสินใจของภาครัฐที่จะมีผลต่อคนจำนวนมากถูกกำหนดโดยข้อมูลขนาดใหญ่ (Big data) หรือกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาแบบเศรษฐกิจทุนนิยม ส่งผลให้การสร้างตัวชี้วัดของการพัฒนาถูกครอบงำด้วยมิติทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าที่สามารถวัดผลได้ชัดเจน จะด้วยความบังเอิญหรือสถานการณ์ระดับสากลได้ครอบงำกระบวนการคิดต่อการพัฒนาก็ตาม รูปแบบของการพัฒนาดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมต่อท้องถิ่นมากขึ้น อาทิ ผลกระทบต่อสิทธิชุมชน ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้าน การเคลื่อนย้ายเข้ามาของทุนนิยมแปลกหน้าหรือการจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตเพื่อให้ตอบสนองต่อระบบตลาดสมัยใหม่ ตลอดจนการจำเป็นต้องย้ายที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับการขยายความเป็นเมืองและเขตอุตสาหกรรมที่มากขึ้น

กระแสความพยายามรื้อฟื้นและธำรงรักษาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หรือสิทธิชุมชน (Community rights) เป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดทิศทางของการพัฒนาทางเลือกในสังคม โดยข้อเสนอส่วนใหญ่มักพิจารณาให้มอง ภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าเป็นผลของการสั่งสมองค์ความรู้ที่ได้จากแหล่งวัฒนธรรม รวมทั้งมีการบูรณาการระบบคุณค่า ความเชื่อ และวิถีการที่จะประยุกต์เพื่อจัดการปัญหาหรือยกระดับคุณภาพของท้องถิ่นให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามพลวัตของความรู้และ

ลักษณะของการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ได้สร้างความหมายและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญากับการพัฒนาในมิติที่ซับซ้อนมากกว่าการอนุรักษ์หรือรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

การส่งเสริมให้ภูมิปัญญากลายเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนแบ่งออกได้ชัดเจนเป็น 2 ลักษณะ ประการที่หนึ่งคือการพัฒนาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ ที่สนองตอบต่อสังคมสมัยใหม่มากขึ้น งานของ Preecha Kuwinpan (2004) ที่ชื่อว่า “พะเยาท่ามกลางโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น: หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยว” เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการทำความเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะของการพัฒนาทุนทางเศรษฐกิจ ข้อเสนอทางมานุษยวิทยาที่สำคัญต่อการสร้างความเข้าใจว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นยกระดับให้กลายเป็นสินค้า OTOP (สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์) มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน 3 ประการ กล่าวคือด้านเศรษฐกิจ ได้สร้างให้เกิดรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นและขยายรูปแบบทางสินค้าออกสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ด้วย ด้านสังคม ได้ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความเป็นเครือญาติและการผูกโยงกันทางวัฒนธรรมและประเพณี ขณะเดียวกันก็สามารถจัดรูปแบบกลุ่มได้ในลักษณะองค์กรสมัยใหม่ เพื่อรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการบริหารสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และด้านวัฒนธรรม ได้ยกระดับความเป็นชุมชนขึ้นในกลุ่มตัวแทนชาวบ้านที่ประกอบอาชีพ ผ่านการทำสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยเมื่อสามารถสร้างชื่อเสียงจากผลงานได้ ก็ทำให้เกิดความรักในภูมิปัญญาท้องถิ่น นวัตกรรมที่เกิดจากศิลปะพื้นบ้าน รวมทั้งยังภูมิใจกับภูมิปัญญาของตนเองยิ่งขึ้น (Preecha Kuwinpan, 2004: 137-142) สอดคล้องอย่างยิ่งกับการศึกษาของ Prit Supasetsiri (2014) ที่เสนอว่าการเข้ามาส่งเสริมให้เกิดสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลของภาครัฐ ได้ช่วยขยายตลาดและยกระดับมาตรฐานของสินค้าให้กับกลุ่มผู้ผลิตมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสรรค์และอนุรักษ์ให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปและนวัตกรรมพื้นบ้าน มีได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมทั้งสร้างบุคลากรในชุมชนรุ่นใหม่ ให้เข้ามารับบทบาทการอนุรักษ์ภูมิปัญญาไว้ได้อีกด้วย (Prit Supasetsiri, 2014: 28-30)

การทำความเข้าใจสถานะของภูมิปัญญากับการพัฒนา ได้ถูกตั้งคำถามในเชิงวิพากษ์และท้าทายมากขึ้น งานชิ้นหนึ่งที่พยายามทบทวน ดีแฉและเสนอให้พิจารณาว่าภูมิปัญญากับสังคมไทยได้ใกล้เคียงที่จะสร้างเส้นภารกิจทางวิชาการ คืองานของ Paritta Chalernpow Koanantakool (2005) ที่เสนอว่า การศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในสังคมไทย ได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวต่อการศึกษาอย่างรอบด้านใน 4 มิติคือ (1) องค์ความรู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่น ชุมชนต่างๆ (2) ระบบการถ่ายทอดและถอดบทเรียนกระบวนการของภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบ หรืออาจกล่าวได้ว่ามีการประมวลและวิเคราะห์ความรู้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ (3) การทำความเข้าใจวัฒนธรรมหรือระบบ

คุณค่าของชาวบ้านที่มีต่อภูมิปัญญา และ (4) การศึกษาภูมิปัญญาในฐานะวาทกรรมของอำนาจ ที่ใช้เพื่อต่อรองเอกลักษณ์ของชุมชนชนบทกับอำนาจรัฐและกระแสโลกาภิวัตน์ (Paritta Chalernpow Koanantakool, 2005: 26-27) สิ่งที่เป็นข้อถกเถียงที่ตามมาคือ สถานะของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาในสังคมไทย อาจไม่จำเป็นต้องมีการทำความเข้าใจเพิ่มเติมอีก เพราะการศึกษาที่ผ่านมาอาจครอบคลุมรูปแบบและลักษณะของภูมิปัญญากับการพัฒนาอย่างครบถ้วน

แม้ว่าจะมีความพยายามท้าทายองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาแต่พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมได้แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการการประยุกต์นำภูมิปัญญา มาใช้กับการพัฒนาตามแต่ละยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน ข้อเสนอของ Hathairat Punyopashtambha (2018) ได้ชี้ให้เห็นถึงวิวัฒนาการเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญากับการพัฒนาสุขภาพในสังคมไทย ผ่านการดำเนินการของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติที่เห็นประโยชน์ของการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักการสาธารณสุขสากล จนนำไปสู่การกำหนดแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการใช้และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ ขณะที่ Ratchadaporn Ketanon Neawheangtham (2018) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเพิ่มมูลค่า และคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมการผลิตผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมไทยให้มากขึ้นเพราะปัจจุบันสังคมให้ความสนใจกระบวนการผลิตและผลลัพธ์ของสินค้าที่คำนึงถึงสุขภาพอนามัยมากขึ้น จึงเป็นโอกาสของผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะเพิ่มช่องทางการขยายตัวของตลาดผู้ซื้อ (Ratchadaporn Ketanon Neawheangtham, 2018:994-995) จากแนวทางการอธิบายดังกล่าว จึงจะเห็นได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน พลวัตตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยมีวิวัฒนาการที่ก้าวข้ามการศึกษาเชิงองค์ความรู้ การถอดบทเรียนกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา ไปสู่การวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์และบูรณาการการประยุกต์ภูมิปัญญากับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนให้มีความก้าวหน้ามากขึ้น

2. ศาสนาสากล: มิติการพัฒนาทางเลือกและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บทบาทที่เปลี่ยนไปอย่างชัดเจนขององค์กรและขบวนการทางศาสนาในสังคมปัจจุบัน ได้สะท้อนผ่านกระบวนการตั้งคำถามขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ รวมทั้งการแสดงออกถึงความเคร่งครัดตามพิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อของศาสนิกชนที่ถูกมองว่าลดลง ความท้าทายดังกล่าวได้ผลักดันให้องค์กรทางศาสนาพยายามปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยมากยิ่งขึ้น การสร้างกิจกรรมเพื่อสังคมเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่องค์กรศาสนาในระดับสากลพยายามผลักดันให้เกิดขึ้น

อย่างชัดเจน เห็นได้จากการเคลื่อนไหวของขบวนการทางศาสนาข้ามพรมแดน ที่มีองค์ประกอบที่หลากหลายและมีพันธกิจที่ครอบคลุม ทั้งการเผยแผ่ การทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนการจัดตั้งศาสนสถานให้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการก้าวข้ามบทบาทของการเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่เชิงพิธีกรรมไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการพัฒนา จึงเป็นคุณสมบัติสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางศาสนากับความพยายามปรับภารกิจและยุทธศาสตร์ขององค์กรศาสนา ให้มีบทบาทในฐานะของการสร้างแนวทางการพัฒนาทางเลือกขึ้นในสังคมปัจจุบัน

การครอบงำรูปแบบและกำหนดนโยบายอย่างชัดเจนของภาครัฐต่อการพัฒนา ถือเป็นรูปแบบสำเร็จรูปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมพื้นฐานที่เกิดขึ้นทั่วโลก แต่ผลกระทบประการหนึ่งจากการปรับตัวสู่สังคมอุตสาหกรรม สังคมทุนนิยมและโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสาร ได้สะท้อนให้เห็นความล้มเหลวของการพัฒนา ที่เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ขยายตัวมากขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางเลือกที่มีความเหมาะสมในแต่ละบริบททางสังคม และวัฒนธรรมจึงได้รับการขยายความคิดมากยิ่งขึ้น งานของ Atchara Rakyutidharm (2011) ได้เสนอโมโนทัศน์พื้นฐานเพื่อการทำความเข้าใจการพัฒนาทางเลือกในสังคมไทยว่า เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยมีภาคประชาสังคมเป็นผู้นำทางความคิดและเชิงปฏิบัติการให้กับชุมชนท้องถิ่นต่างๆ เพื่อต่อรองนโยบายและอำนาจในการบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนากับภาครัฐและนายทุน ที่สามารถกำหนดกฎหมาย และเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างเสรีมากกว่ากลุ่มประชาชน อย่างไรก็ตาม ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยการพัฒนายังเป็นเครื่องมือของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในการผลิตซ้ำการกำหนดแนวทางการพัฒนา จนอาจกล่าวได้ว่ายังไม่สามารถเป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ทางเลือกให้กับชุมชนได้อย่างเหมาะสม (Atchara Rakyutidharm, 2011: 32-40) อันที่จริงข้อเสนอที่ชัดเจนลักษณะนี้ ถูกกล่าวถึงมาเป็นระยะเวลายาวนานในแวดวงการศึกษาสังคมวิทยากับการพัฒนาอย่างยั่งยืน งานของ Surichai Wun'Gaeo (2011) ได้เปิดพรมแดนความรู้สำคัญของการตระหนักต่อเงื่อนไขการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่อาจจะเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงมีข้อเสนอที่ว่า การกำหนดศักยภาพขององค์กรระดับท้องถิ่น (Capacity building) เพื่อสร้างความเท่าเทียมของการพัฒนาตามกระแสโลกวิวัตน์ ที่กำลังมีบทบาทสำคัญเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น จนอาจเรียกได้ว่าเป็นคำอธิบายสำคัญที่เฝ้าเตือนเรื่องผลกระทบการพัฒนาหรือการเตรียมการสร้างการพัฒนาทางเลือกขึ้นในสังคมไทย

ท่ามกลางความพยายามก่อร่างกลุ่มการพัฒนาทางเลือกขึ้นมา กลุ่มการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในกลุ่มการพัฒนาที่พยายามขับเคลื่อนบทบาทการพัฒนาในสังคมไทย งานของ Kate Crosby (2014) นักวิชาการชาวอังกฤษที่ให้ความสนใจต่อการศึกษาศาสนา

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้ชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการพัฒนาและการผลักดันนโยบายการพัฒนาร่วมกับฝ่ายการเมืองในท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้กับวัด นอกจากนี้งานวิจัยสำคัญที่อธิบายการมีบทบาทขององค์กรทางพระพุทธศาสนาในระดับชุมชนกับการพัฒนาในสังคมไทยปัจจุบันคืองานของ Phramaha Suthit Apakaro and et al (2014) ที่ชื่อว่า “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา” ได้ศึกษาบทบาทขององค์กรทางพระพุทธศาสนาทั่วประเทศกว่า 15 จังหวัด และสรุปให้เห็นสถานการณ์และแนวโน้มการทำงานของพระสงฆ์ในปัจจุบันว่า องค์กรทางพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันทางสังคมหรือการสร้างบทบาทร่วมเป็นเครือข่ายการทำงานพัฒนา มีศักยภาพในการพัฒนาสังคมและสุขภาวะองค์ร่วมซึ่งเป็นการพัฒนาที่กำลังเป็นที่สนใจของสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาที่หลักการพระพุทธศาสนาสรุปรวมเรียกว่า “ภาวนา4” ได้แก่ ประการหนึ่งการพัฒนาด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม พื้นที่การเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน (กายภาวนา) ประการที่สองการพัฒนาพฤติกรรมกรรมส่งเสริมการทำงานพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนการลดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน (ศีลภาวนา) ประการที่สามการพัฒนาด้านจิตใจของประชาชนในสังคม โดยใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในเครื่องมือสนับสนุน (จิตตภาวนา) และประการสุดท้ายการพัฒนาปัญญาของชุมชนและสังคม มุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาสุขภาวะและการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดจากการมีส่วนร่วมของเครือข่ายการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาในระดับพื้นที่ (ปัญญาภาวนา)

ขณะที่ในระดับสากล บทความชิ้นสำคัญที่ช่วยปูพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนาสากลกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือผลงานของ Evan Berry ศาสตราจารย์ด้านปรัชญาและศาสนาแห่ง American University ที่ชื่อว่า “Religion and Sustainability in Global Civil Society” โดยงานชิ้นนี้ได้สำรวจข้อมูลจากองค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนาเอกชน (NGOs) ทั้งองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือสากล องค์กรที่เป็นกลุ่มชาวคริสต์ และองค์กรที่เป็นกลุ่มชาวฮินดู เป็นต้น ข้อค้นพบที่ชัดเจนประการหนึ่งคือท่ามกลางความหลากหลายของแนวทางการทำงาน และกลุ่มเป้าหมายของแต่ละองค์กรที่แตกต่างกัน กลับปรากฏว่าทุกองค์กรพัฒนาเอกชนให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยองค์กรทางศาสนาจะมีจุดร่วมกันในการขับเคลื่อนงานคือการพยายามใช้กระบวนการพัฒนาคุณค่าทางจริยธรรม เพื่อผลักดันให้กระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Evan Berry, 2014: 247-248)

จึงจะเห็นได้ว่า องค์กรการพัฒนาระหว่างประเทศคาดหวังและพยายามผลักดันให้องค์กรศาสนาสาขากต่างๆ เป็นภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดในสังคมปัจจุบัน ขณะเดียวกันองค์กรศาสนาเอง ก็เข้าใจถึงความสำคัญของการปรับบทบาทหรือนำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่ประยุกต์เข้ากับแนวคิดหรือหลักปฏิบัติของศาสนาตนเอง เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางศาสนาที่สามารถปรับตนเองให้คงสถานะและบทบาทในสังคมสมัยใหม่ได้ ดังนั้น ขบวนการทางศาสนาที่ก้าวข้ามพรมแดนออกสู่การสร้างกิจกรรมการพัฒนาอย่างเข้มข้นมากขึ้น จะเป็นการขยายภาพแทนของความเป็นศาสนาที่คำนึงถึงการพัฒนาที่ตอบสนองต่อสังคม สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารปัจจุบัน

3. บทสรุป: นัยสำคัญของภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การนำเสนอภูมิปัญญากับการพัฒนา ถูกขยายภาพอย่างชัดเจนในหลายมิติ อาทิ การส่งเสริมให้เกิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้พัฒนาไปสู่การเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อประยุกต์วิจัยและพัฒนาเป็นศาสตร์และองค์ความรู้ทางสุขภาพเชิงบูรณาการ ตลอดจนการผลักดันให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตามข้อเสนอที่แตกต่างออกไปในส่วนนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะพิธีกรรมการบวชป่าในฐานะภูมิปัญญาของสังคมไทย ที่มีพัฒนาการผ่านการเป็นสังคมฐานคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งการมีวัฒนธรรมที่เข้าใจระบบคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่เป็นภาพแทนทางพระพุทธศาสนา ว่ามีสำคัญและมีคุณค่าสูงส่งทางจิตใจ รวมทั้งได้รับความเคารพนับถือจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ดังนั้นการนำคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยการนำสัญลักษณ์ผ้าเหลืองรวมทั้งพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นกลวิธีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและป่าไม้ จึงถือเป็นภูมิปัญญาสำคัญที่สามารถประกอบสร้างให้ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา ตลอดจนองค์ความรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคม หลอมรวมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืน

งานชิ้นสำคัญที่มีส่วนต่อการทำความเข้าใจพิธีกรรมและภูมิปัญญาบวชป่า คือการศึกษาของ Susan Darlington ศาสตราจารย์ด้านมานุษยวิทยาและเอเชียศึกษาแห่ง Hampshire College ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แสดงวิวัฒนาการและความสำคัญอย่างเด่นชัดของภูมิปัญญาการบวชป่า โดยเสนอว่า การบวชต้นไม้เกิดขึ้นครั้งแรกช่วงปี พ.ศ. 2533 – 2536 ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงความคิดครั้งใหญ่ในสังคมไทย เพราะโครงการดังกล่าวเป็นการรื้อฟื้นภูมิปัญญาพื้นบ้านอันประกอบไปด้วยความเชื่อทางศาสนาและภูตผีพื้นบ้าน โครงสร้างอำนาจอย่างเป็นทางการในท้องถิ่น ตลอดจนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถปกป้องผืนป่าในช่วงเวลาที่มีการมอบ

สัมปทานป่าไม้ และการขยายตัวของการลักลอบตัดป่าไม้เถื่อนมีจำนวนมากขึ้น (Darlington, Susan M, 2016: 120-122) ปฏิบัติการที่มีการผสมผสานภูมิปัญญาพื้นบ้านเข้ากับการปกป้องทรัพยากร ตลอดจนระบบวัฒนธรรมและการยังชีพของคนในท้องถิ่นที่ผูกติดอยู่กับป่าไม้ ถือเป็นคุณูปการสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญา พระพุทธศาสนา และการพัฒนาในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากการวิเคราะห์ถึงแนวคิดพื้นฐานของการทำความเข้าใจการบวชป่าในฐานะภูมิปัญญาของการพัฒนา งานของ Avery Morrow (2011) ที่ชื่อว่า “Tree Ordination as Invented Tradition” เสนอให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนาที่ถือเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสังคมไทยได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ทางประเพณีของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ในชุมชนชนบท ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาถือเป็นเงื่อนไขสำคัญ

การบวชป่าจึงถือเป็นการสั่งสมและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในสังคมไทย ซึ่งประกอบด้วยวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้าน ระบบความเชื่อ รวมทั้งเป้าหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น การที่ผู้นำชุมชนในแต่ละท้องถิ่นให้ความสำคัญกับสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา จนเกิดการขับเคลื่อนกิจกรรมการสร้างความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความพยายามใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านและลักษณะความเชื่อท้องถิ่น ต่อรองกับการพัฒนากระแสหลักที่จำเป็นต้องเข้ามาดึงดูดทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นออกไป แม้ว่าการระดมทรัพยากรทางภูมิปัญญาบวชป่า จะจำเป็นต้องอาศัยความสามัคคีและการทำงานต่อเนื่องยาวนาน เพื่อสร้างให้เกิดความเชื่อมั่นต่อผู้คนในชุมชนว่าผลของการรักษาป่าไม้ในชุมชนจะเป็นประโยชน์ที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต จนสามารถกล่าวได้ว่าการบวชป่าถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นต้นแบบหนึ่ง ของการพยายามสถาปนาการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นรูปแบบเฉพาะของสังคมไทย

4. บทสรุป: ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่การเป็นนวัตกรรมทางสังคม

การก้าวเข้าสู่สังคมเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสาร ได้ส่งผลประการหนึ่งที่สำคัญคือการกีดกันองค์ความรู้ที่ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ หรือไม่สามารถสร้างนวัตกรรมที่เป็นรูปธรรมให้มีบทบาทต่อสังคมน้อยลง การศึกษาหรือการพยายามใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้านให้สามารถดำรงอยู่ได้ จึงจำเป็นต้องผลักดันให้มีการอธิบายและมาประยุกต์เพื่อการสร้างประโยชน์ให้กับสังคมอย่างชัดเจน กระบวนการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการบวชป่าเป็นหนึ่งในการศึกษา ที่ช่วยสะท้อนคุณค่าของภูมิปัญญาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านออกมาในรูปแบบของนวัตกรรมทางสังคม กล่าวคือเป็นภารกิจที่ช่วยขับเคลื่อนให้สังคมลดความเหลื่อมล้ำได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ

ความหมายที่ Alongkorn Khutrakun (2010) ได้รวบรวมและสรุปความหมายของนวัตกรรมกรรมทางสังคมว่า คือการสร้างแนวทางหรือวิธีการใหม่ ที่นำไปสู่การปรับปรุงแบบพฤติกรรม และเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหา ตลอดจนเกิดกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น หากพิจารณาองค์ประกอบของการเปลี่ยนผ่านภูมิปัญญาบวชป่าที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต แบบแผนปฏิบัติพื้นบ้านในสังคมไทยจะพบว่า กระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับ LIST Model (Phra Suthee Rattanapundit, 2018). ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญดังนี้

1. Learning การเรียนรู้ คือการสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับบุคคล องค์กร และสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจและมีแนวปฏิบัติในการที่จะพัฒนาตนเอง และสังคมให้มีความก้าวหน้า เกิดการเปลี่ยนแปลง และนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้น การเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงจากอดีต สู่ปัจจุบัน และอนาคตจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา การค้นหาข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น (วิจัย) เพื่อนำไปสู่กระบวนการและวิธีการวิธีการที่เหมาะสมกับการวิจัย การพัฒนาสังคม และการสร้างความสุขอย่างสร้างสรรค์

2. Innovation นวัตกรรม คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผักผ่อน วิเคราะห์ และพัฒนาตนเองดังกล่าว สิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ ต่อยอด จะออกผลเป็น ผลงานการสร้างสรรค์หรือ “นวัตกรรม” ของบุคคลและสังคม ผลงานและนวัตกรรมดังกล่าว จะกลายเป็นสิ่งสำคัญที่สร้างกระบวนการใหม่ แนวคิดใหม่ ที่มีประสิทธิผลและมีพลังการเปลี่ยนแปลงมากกว่า หรือกลายเป็นสินค้าและบริการได้ แต่เหนืออื่นใด คือ การได้ใช้ความ ความคิด และจินตนาการที่เป็นกระบวนการทางปัญญา ดังนั้น การมีผลงานและนวัตกรรมเกิดขึ้น จึงเป็นเสมือนว่าทุกฝ่ายได้ใช้ความรู้ ความคิด จินตนาการที่นำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการปฏิบัติได้จริงในชีวิต

3. Sustainable Action การปฏิบัติการเพื่อความยั่งยืน คือการตระหนักต่อความรับผิดชอบต่อสังคม และการมีกระบวนการที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นธรรมในสังคม จะทำให้สังคมและระบบนิเวศเกิดดุลยภาพ ดังนั้น การสร้างสรรค์นวัตกรรมและพลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่คำนึงถึงคนรุ่นต่อไป และอนาคตของโลกที่มีความสมดุลในระบบนิเวศ การมีเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะทำให้สังคมมีการพัฒนาที่สมดุลเกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพของสังคม

4. Transformation การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ คือการเปลี่ยนแปลงจากความคิดและการสร้างสรรค์ของบุคคลอื่น เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ เพื่อน เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงมนุษย์ทุกคนสามารถที่สร้างพลังและการเปลี่ยนแปลงให้เกิดในตัวเองได้และสามารถที่จะสร้างพลังนั้นให้เกิดขึ้นกับผู้อื่นได้ การเป็นผู้ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงสังคมร่วมกันย่อมจะเป็นสิ่งที่

ทรงพลังมากกว่า ดังนั้น การทำให้บุคคลและสังคมมีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์จะนำไปสู่การเป็นสังคมที่มีคุณภาพ เป็นสังคมที่ทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน สามารถสร้างความเสมอภาคยุติธรรม และสร้างการแบ่งปันให้เกิดขึ้นได้ การคำนึงถึงผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียวมิใช่การสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนและความสุขของผู้คนในสังคม การเปลี่ยนแปลงที่แท้เกิดจากการมีความรัก ความเมตตา และปัญญาสาธารณะ (Universal intelligence) ที่ทำให้ทุกฝ่ายมีอนาคตที่ดีร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า การสังส่องค์ความรู้และการเรียนรู้จากภาคปฏิบัติการของการบวชป่าในสังคมไทย ได้ถูกปรับรูปแบบให้หลากหลายตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งจากเดิมที่เป็นการนำกระบวนการและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาสัญลักษณ์สำคัญของการดำเนินกิจกรรมได้เปลี่ยนผ่านไปสู่การปรับให้กลุ่มโครงสร้างอำนาจอย่างเป็นทางการในท้องถิ่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชน ได้เข้ามาร่วมเรียนรู้และปรับกระบวนการให้มีความยั่งยืนมากขึ้น อย่างไรก็ตามการพัฒนาให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลายเป็นนวัตกรรมทางสังคม จำเป็นต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืนให้สม่ำเสมอ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ให้ต่อเนื่อง ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้พัฒนาองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป และรับเอาแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของยุคสมัยไปประยุกต์ดำเนินการร่วมกันได้มากขึ้น

References

- Alongkorn Khutrakun. (2010). *Social Innovation: Case studies of local Initiatives in Northern Thailand*. (Doctor of Thesis). Bangkok National Institute of Development Administration.
- Atchara Rakyutidharm. (2011, July - December). Alternative Development of Main Stream. *Journal of Sociology and Anthropology*. 30(2), 13.
- Berry, Evan. (2014). Religion and Sustainability in Global Civil Society Some Basic Findings from Rio+20. *Worldviews*. 18(3), 269-288.
- Blackwell, A. G.; & Colmenar R. (2000 March - April). Community-Building: From Local Wisdom to Public Policy. *Public health Reports*. 115(2-3), 161-166.
- Crosby, Kate. (2014). *Theravada Buddhism Continuity, Diversity, and Identity*. WestSussex: Registered.

- Darlington, Susan M. (2016). *The Ordination of a Tree: The Thai Buddhist Environmental Movement*. Translated by Naiyana Nagavajara. Bangkok: Suan Nguen Mee Ma.
- Hathairat Punyopashtambha. (2011). *Local Wisdom and Development*. Bangkok: Rungrueng.
- Morrow, Avery. (2011). Tree Ordination as Invented Tradition. *ASIA Network Exchange*. 19(1), 53-60.
- Paritta Chalernpow Koanantakool. (2011). *Review wisdom and challenge knowledge. in Thai wisdom- Foreign wisdom. pp 1-88*. Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre.
- Phra Suthee Rattanapundit. (2018). *List Model for Research and Social Development*. Bangkok: Buddhist Research Institute and Healthy Organization Promotion Section, Thai Health Promotion Foundation.
- Preecha Kuwinpan. (2004). *Phayao Under Globalization and Localization: One Tambon One Product and Tourism*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Prit Supasetsiri. (2014, January-June). Thai Contemporary Benjarong Ware: A Case Study of OTOP Benjarong Ware in Samutsakorn Province. *Humanities Journal*. 21(1), 13-34.
- Ratchadaporn Ketanon Neawheangtham. (2018, January - April). The Guideline of the Local Wisdom Product Development for Promote Creative Economy in Nakhonpathom Province. *Veridian e-Journal*. 10(1), 994-1013.
- Surichai Wun'gaeo. (2002). *Sustainable development in Globalization and The Direction of Thailand*. Bangkok: Center of social Development Faculty of Political Sciences Chulalongkorn University.
- Thanyawat Rattanasak. (2007, May - August). Local Wisdom and Rural People Empowerment. *Thai Journal of Public Administration*. 5(2), 13.